

Rozmowy o braciach i siostrach po latach

W Ukrainie trwa wojna. Zbyt rzadko uświadamiamy sobie, że to także nasza wojna. Jej ważną częścią jest konflikt dwóch opowieści o przeszłości – tej dowodzącej istnienia odrębnej ukraińskiej historii, która sięga czasów Rusi Kijowskiej, i tej zatopionej w z ducha imperialnej wizji *ruskiego miru*, która odmawia Ukrainie prawa do suwerennego bytu państwowego i własnej narodowej historii. Historia stała się polem bitwy, i to nie w metaforycznym, ale w dosłownym sensie.

W takich dramatycznych okolicznościach postanowiliśmy wydać specjalny numer „Dziejów Najnowszych” poświęcony relacjom polsko-ukraińskim, które na naszych oczach ulegają zasadniczym zmianom, szczególnie po 24 II 2022 r. Inspiracją, która wydała nam się warta przypomnienia, były trzy rozmowy o relacjach polsko-ukraińskich opublikowane pod wspólnym tytułem *Rozmowy o braciach*. Ukazały się one w 1989 r. na łamach paryskich „Zeszytów Historycznych”¹. Ich autorem był Jerzy Jastrzębowski, a na jego pytania odpowiadali historycy: Roman Szporluk, Piotr Stefan Wandycz i Frank Sysyn². Dialog ten wolno traktować jako swego rodzaju dokument

¹ *Rozmowy o braciach*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1989, z. 88, s. 3–33. Przedruk zob. *W poszukiwaniu innej historii Antologia tekstów opublikowanych na łamach periodyków Instytutu Literackiego w Paryżu*, wprowadzenie i red. S.M. Nowinowski, R. Stobiecki, współpr. A. Brzezińska, M. Przybysz, Łódź 2015, s. 691–717.

² Jerzy Jastrzębowski (1937–2022) – polski dziennikarz, działacz opozycyjny, członek Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, szef podziemnego Radia „Solidarność”. Pracownik Polskiego Radia dla Zagranicy (1959–1981), współpracownik paryskiej „Kultury”, „Zeszytów Historycznych”, „Tygodnika Powszechnego” i „Rzeczpospolitej”.

Roman Szporluk (ur. 1933) – ukraiński historyk, na emigracji politycznej od 1965 r., wykładowca University of Michigan (1965–1991), profesor Harvard University (od 1991), dyrektor Harvard Ukrainian Research Institute (1991–2004). Autor m.in. *The Political Thought of Thomas G. Masaryk* (1980), *Russia, Ukraine and the Breakup of the Soviet Union* (2000), *Imperium, komunizm i narody* (2003).

symbolizujący proces polsko-ukraińskiego pojednania, któremu od początku lat pięćdziesiątych XX w. patronował Jerzy Giedroyc³. Jesteśmy przekonani, że po z górą trzydziestu latach i w zupełnie nowej sytuacji politycznej warto nie tylko przypomnieć tę inicjatywę, ale także podjąć próbę nawiązania do niej na łamach „Dziejów Najnowszych”.

Prezentowany numer otwiera ankieta, z którą zwróciliśmy się do uczestników polsko-ukraińskiej debaty na temat przeszłości⁴. Reprezentują oni różne specjalności: od historii politycznej przez historię idei, literatury i historiografię po studia nad pamięcią. Są to różne pokolenia i zapewne odmienne doświadczenia w praktykowaniu historiograficznego dialogu. Część z tych osób ma w przedmiotowej dziedzinie uznany dorobek, a inni dopiero zaczynają swoją drogę naukową. Wszystkim uczestnikom wyrażamy wdzięczność i dziękujemy za udział w przedsięwzięciu. Ankieta została rozesłana jesienią 2022 r. Większość odpowiedzi spłynęła do końca 2022 r., a pozostałe w pierwszych trzech miesiącach 2023.

Nie jest naszą rolą komentowanie tych wypowiedzi. Ograniczamy się do stwierdzenia, że są one ciekawym wielogłosem, niewolnym od emocji i czasem kontrowersyjnych opinii. Pozwalają przejrzeć się Ukraińcom i Ukrainkom w polskim lustrze, a Polkom i Polakom zobaczyć swój wizerunek w ukraińskim *dzerkale*.

Poza przywołaną ankietą w numerze znalazły się artykuły poświęcone różnym aspektom historii Polski i Ukrainy oraz relacjom polsko-ukraińskim,

Piotr Wandycz (1923–2017) – historyk, żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1942–1946), członek Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja” (1946–1994), absolwent Cambridge University (1948), profesor Indiana University w Bloomington (1954–1966), a następnie Yale University (1966–1997, Bradford Durfee Professor od 1989), współpracownik Instytutu Literackiego w Paryżu (od 1955), członek IJPA (od 1960), prezes Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce (1999–2008). Autor m.in. *The Lands of Partitioned Poland 1795–1918* (1969, wyd. pol.: 1994), *The Twilight of French Eastern Alliances 1926–1987* (1988), *The Prize of Freedom* (1992, wyd. pol.: 1995).

Frank Sysyn (ur. 1946) – amerykański historyk pochodzenia ukraińskiego, wykładowca Harvard University (1976–1985), wicedyrektor Harvard Ukrainian Research Institute (1985–1988), dyrektor Peter Jacyk Centre for Ukrainian Historical Research w University of Alberta w Edmonton (od 1989). Autor m.in. *Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil, 1600–1653* (1985), *Mykhailo Hrushevsky. Historian and National Awakener* (2001).

³ Dobrym wprowadzeniem do tej tematyki mogą być tom korespondencji *Jerzy Giedroyc, Bohdan Osadczuk. Korespondencja 1950–2000*, oprac. B. Berdychowska, M. Żebrowski, Wojnowice 2019 oraz wstęp Bogumiły Berdychowskiej *Giedroyc i Ukraińcy* zamieszczony w tomie *Jerzy Giedroyc. Emigracja ukraińska. Listy 1950–1982*, wybór, wstęp i przypisy B. Berdychowska, przekł. O. Hnatiuk, Warszawa 2004. Bogumiła Berdychowska i Ola Hnatiuk nieprzypadkowo wzięły udział w naszej ankiecie.

⁴ Tekst ankiety zamieszczamy w pierwszej części numeru. Formę odpowiedzi na pytania pozostawiliśmy autorkom i autorom. Mogli oni bezpośrednio odnieść się do poszczególnych pytań (wszystkich lub tylko niektórych) albo nadać swemu głosowi charakter syntetyczny. Ograniczyliśmy jedynie objętość wypowiedzi do 10 tys. znaków.

skoncentrowane ze względu na profil pisma na minionym stuleciu. Świadomie rozbudowaliśmy dział recenzji, pragnąc uwzględnić najnowsze publikacje.

Lukasz Galusek przypomniał ostatnio wypowiedź goszczącego na łamach tego tomu Mykoły Riabczuka, który krytykując słynny esej Milana Kundery, zarzucał niedawno zmarłemu czeskiemu pisarzowi, że idea porwanego Zachodu była zbawienna dla Europy Środkowej, ale zgubna dla Wschodniej. Polski autor tak skomentował tę opinię z perspektywy 2023 r.:

[...] jeśli mamy mieć wpływ, musimy być radykalni. W przeciwnym razie staniemy się znowu miejscem przeklętym, „skrwawionymi ziemią”, wiecznym „pograniczem w ogniu”. Dlatego nie zwlekając, przyjmijmy Ukrainę do europejskiego Środka. W języku, kulturze, w sposobie naszego o niej myślenia. Zacznijmy mówić o kulturze ukraińskiej jako o jednej ze środkowoeuropejskich kultur. Porwijmy ją ze „Wschodu”, ze smugi imperialnego cienia na wszystkich poziomach wyobraźni. Takie przebudowanie Środka potrzebne jest i jej, i nam⁵.

Życzymy inspirującej lektury.

Paweł Libera
Sławomir M. Nowinowski
Rafał Stobiecki

⁵ Ł. Galusek, *Porwana Ukraina albo o tym, dlaczego warto być radykalnym*, „Herito” 2023, nr 49, s. 161.